

O‘ZBEK DOSTONCHILIK AN‘ANALARIDA EPIK FORMULALARNING O‘RNI

Qurbonova Dilbar Muhiddinovna

Turon universiteti magistranti

E-mail: dilbarqurbonova592@gmail.com

Tel: +998-90-425-73-30

Annotatsiya; *Ushbu maqolada o‘zbek dostonchilik maktabi poetikasida epik formulalarning tutgan o‘rni, ularning badiiy, estetik va funksional vazifalari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Epik formula doston matnining ritmik-musiqiy tuzilishini mustahkamlash, obraz yaratish jarayonini boyitish hamda og‘zaki ijrochilikda kompozitsion birligini saqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada formulalarning poetik tizimdagi o‘rni, barqaror ifodalar tabiatiga doir masalalar atroflicha yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *doston, epik formula, baxshilik, barqaror ifoda, ritm, xalq og‘zaki ijodi, kompozitsiya.*

Kirish

O‘zbek xalq dostonlari milliy epik tafakkur mahsuli sifatida xalqning ma’naviy hayoti, dunyoqarashi, e’tiqodi va ideal obrazlarini o‘zida mujassamlashtirgan yirik badiiy yodgorliklardir. Dostonchilik an‘anasining shakllanishida og‘zaki ijrochilik, baxshilik maktablari, ritmik tuzilma va poetik qoliplarning ahamiyati beqiyosdir. Shular qatorida epik formulalar doston matnida takrorlangan holda kompozitsion barqarorlikni ta’minlaydi, jonli tasvir yaratishga xizmat qiladi hamda baxshi ijrosini yengillashtiradi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Epik formulalar va doston poetikasi masalalari T. Mirzayev, H. Zarifov, B. Rahimov, Z. Husainova kabi folklorshunoslar tomonidan keng yoritilgan. Tadqiqot jarayonida qiyosiy-poetik tahlil, struktur yondashuv va matnshunoslik metodlaridan foydalanildi. Formula konstruksiyalarining turli doston matnlarida takrorlanishi, ularning vazifalari hamda kompozitsion tuzilishdagi roli asosiy o‘rinda turadi.

Natijalar

O‘zbek dostonlarida epik formulalar bir necha muhim funksiyalarni bajaradi.

1. Kompozitsion bog‘lovchilik — katta hajmli matnda voqealar zanjirini izchil bog‘laydi.
2. Ritmik-musiqiy uyg‘unlik — baxshi ijrosida ohangdorlikni kuchaytiradi, tinglovchining idrokini yengillashtiradi.
3. Obraz yaratish — xalq estetik tafakkuriga xos badiiy timsollarni jonlantiradi.

4. Og‘zaki ijroni yengillashtirish — matnni yodda saqlash va ijro davomiyligini ta‘minlaydi. Formulalar epik an‘ananing avloddan-avlodga uzviy o‘tishiga xizmat qiladi.

Muhokama

Epik formulalar faqat til birliklari emas, balki xalqning badiiy-estetik didi, ideal qahramon haqidagi tasavvurlari va kollektiv xotirasini aks ettiradi. Ular dostonlarning poetik yaxlitligini saqlab, ijro jarayonida matnning qayta tiklanishini osonlashtiradi. Formulalar xalq esda saqlab qolishi oson bo‘lgan obrazlar va ritmik birliklar orqali epik merosni mustahkamlaydi.

Xulosa

O‘zbek dostonchilik an‘anasida epik formulalar doston matnining kompozitsion tuzilishi, ritmik-yaxlitligi va badiiy mazmunining shakllanishida asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ular nafaqat ijro jarayonini yengillashtiradi, balki xalq estetik qarashlarini asrlar davomida barqaror saqlaydi. Epik formulalarsiz dostonning poetik tizimini to‘liq tasavvur etish mumkin emas.

Adabiyotlar

1. Mirzayev T. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi. — Toshkent, 2008.
2. Rahimov B. Epik an‘ana va baxshilik san‘ati. — Samarqand, 2019.
3. Husainova Z. O‘zbek xalq eposi matnshunosligi masalalari. — Toshkent, 2015.
4. Zarifov H. O‘zbek xalq eposining tarixi va poetikasi. — Toshkent, 1972.
5. O‘zbek xalq dostonlari. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1987.